

UDS: 331.101.262
**STATE AND DEVELOPMENT
PERSPECTIVES OF HUMAN
POTENTIAL OF UKRAINE AND ITS
REGIONS[©]**

G. KALETNIK, Doctor of Economics, Professor, Academician of the National Academy of Agricultural Sciences of Ukraine, Head of Administrative Management and Alternative Energy Sources Department, Vinnytsia National Agrarian University (Vinnytsia)

A. MAZUR, Doctor of Economics, Professor, Head of Agricultural Management Department, Vinnytsia National Agrarian University (Vinnytsia)

Issues of human potential development in Ukraine as a whole and at the regional dimension are considered. It is noted that Ukraine still has strong research potential that is able to generate innovation in scientific sphere and economic activity. Human Development Index in the state relates Ukraine to the highly developed countries; it is confirmed with the presence of world-recognized schools and positions in some areas of scientific research.

At the same time structural and dynamic characteristics of human development indicates the negative trends of its development. In particular, the country is in a tough economic crisis with high inflation and a large decrease of production. A catastrophic phenomenon is the progressive depopulation and the transformation of its structure. Destruction of Ukraine's economy and its human potential caused by uncontrolled migration flows and significant regional differences in income, investments and wages.

In a situation where the government is not yet able to maintain the required quality of human development, the problem moves to the regional level. In particular, Vinnytsia National Agrarian University shows a combination of science and industry in the form of a consortium and conducts active international activity through participation in international cooperation projects and the organization of students training abroad.

Keywords: human potential, human development index, quality of life, education, crisis, depopulation, regions, migration, health care, wages, international cooperation.

Figure. 4. Lit. 6.

Setting the problem. The current social and economic development of the country and its regions is defined by the main resource of society – human potential, with its individual values and knowledge, appropriate classifications and achievements. It is the foundation of expanded reproduction of capital, development of the modern labor market and an important precondition for the formation of post-industrial economy. The acute international competition and globalization form a new paradigm of human development, which makes new demands on the labor market requires the employee professionalism, ability of self-improvement, creative approach to the tasks and constant study and compete in a changing market economy. The mentioned above is characterized by a special relevance for the society that makes the subject of this study.

[©] G. KALETNIK, A. MAZUR, 2015

Analysis of recent researches and publications. The formation of human capital theory and the concept of human development as its implementation was held on the basis of scientific developments of foreign scientists: T. Schultz, G. Becker, E. Denison, A. Sen, L. Hansen and others. Such well-known Ukrainian scientists as Amosha A., D. Goddess, Henets B., O. Grishnova, B. Danylyshyn, E. Libanova, B. Mandybura, S. Mocherny A. Poprytan, S. Stefanchyshyn A. Chukhno and others made some contribution to the study of human capital. Many unresolved issues that are related to certain aspects of this problem exist, including identification of trends and prospects of human development, taking into account the totality of the negative factors of transformation of Ukrainian society.

The objective of this article is to outline the tendencies of human potential development in Ukraine and its regions and determine the preconditions for its preservation and increase in the future.

The main results of the study. In modern conditions the stability and economic development of Ukraine depends on the level of human capital and investment in it. The individual with appropriate education qualification, skills and experience provides the necessary market changes in the country. Investments in education, science, health care, that is, those priority spheres where human capital is formed are the basis for sustainable economic development of Ukraine. It should be emphasized that the dynamics of budget expenses in Ukraine is generally positive (Table. 1).

Table 1

Dynamics of the State Budget of Ukraine expenses for human potential development

	2009		2010		2012		2013		2014		2014/2009
	Million hryvnias	Share, %	Million hryvnias	Share, %	Million hryvnias	Share, %	Million hryvnias	Share, %	Million hryvnias	Share, %	
Expenses total	180257	100	225822	100	492454,7	100	505843,8	100	52432,8	100	in 2,9 times
Including											
Health care	7535	4,2	8750	3,9	58453,9	11,9	61568,8	12,2	618724,4	11,8	in 8,2 times
Spiritual and physical development	3117	1,8	5165	2,3	13639,6	2,8	13661,2	2,7	14741,2	2,8	in 4,7 times
Education	23926	13,3	28807	12,8	101560,9	20,6	105538,7	20,9	109989,1	20,9	in 4,6 times

According to the presented data for the period from 2009 budget expenditures on health care increased in 8,2 times, moral and physical development – 4,7 times, education – 4,6 times. However, these costs include high inflation component.

Today Ukraine has strong research capabilities, world known research schools and recognized positions in some ongoing sciences: theoretical physics, chemistry, materials science, aerospace technology, welding technology, biotechnology, development of new medicines and others. Research and development of domestic scientists are in demand in other countries, as evidenced by the annual foreign investments, which make up a fifth of their total.

Efficiency of functioning knowledge generation sector is determined by the quality of its operation. 11,8% of the total number of scientific papers for the period 2000-2014 years were aimed at creating new products, 36,8% of them were new types of technology; 10,5% - at the creation of new technologies, 44,8% of them were resource-saving; 2,5% - at the creation of new materials; 1,6% - at new species of plants, animal breeds, and 15,8% - at the creation of new research methods [1].

In the system of international coordinates according to the human development index (HDI), that equals to 0,734, Ukraine is on the 83 position among 184 countries that refers Ukraine to highly developed countries (Table 2) [2].

Table 2

Human Development Index

Index	2011 year	2012 year	2013 year	2014 year
Total HDI	0,737	0,740	0,769	0,734
Adult education,%	78,4	79	79,6	79,7
GDP per capita in purchasing power parity, USA dollars	7205	7950	8790	8801
Education Index	0,784	0,79	0,796	0,797
Position by HDI	76/177	76/177	80/177	83/177

The index of educational level of Ukrainian population is 99%, which is similar to average index in Eastern Europe countries. The potential of higher education that is drafted to enrich human development, is counted with 350 universities of III-IV level of accreditation and 550 universities of I-II level. These educational institutions prepare specialists in 76 areas and 580 specialties for the needs of the national economy.

Cartogram of human development index in regions of Ukraine (Figure 1) shows that it differs significantly: from its highest value in Kharkiv and Chernivtsi regions; average in Lviv, Zakarpattia, Zhytomyr, Odessa regions, the lowest - in Volyn, Rivne, Ternopil, Khmelnytskyi, Vinnytsia, Chernihiv and Mykolayiv regions. This differentiation is caused in the first place by the levels of economic development and existing educational infrastructure.

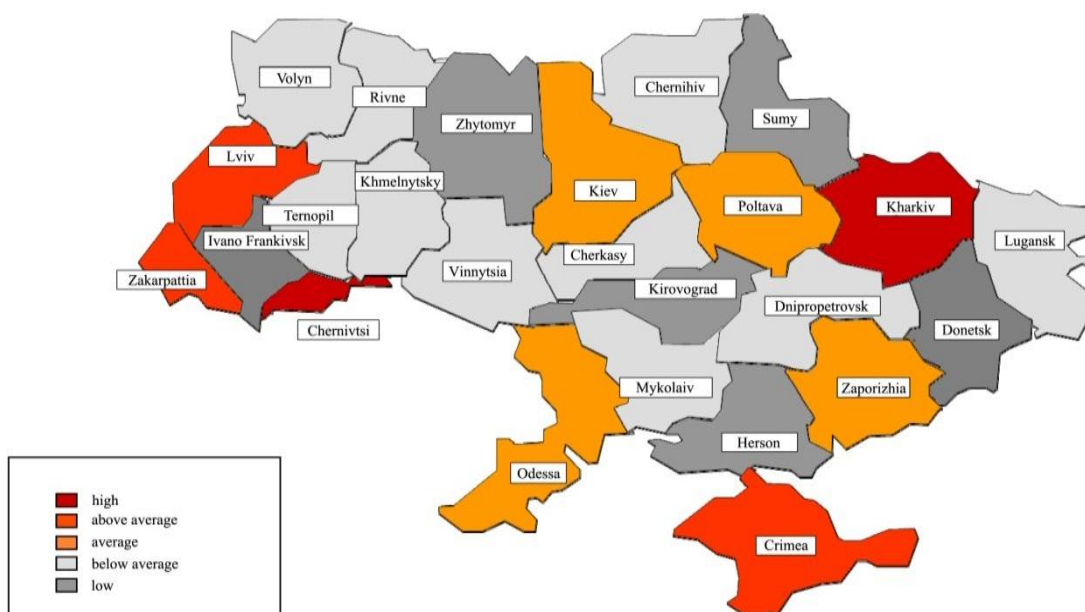

Figure 1. Cartogram of human development index in regions of Ukraine

Published in September 2010 by the Irish magazine «International Living» corresponding ratings indicate the standard of living. Thus, after the index of quality of life Ukraine has 62 points from possible 100 and ranked 69 among 194 countries. In the new similar rating for the 2012 Ukraine has 60 points and took 73 place, it came down by 5 points. There is reason to believe that this negative trend will occur in the future, taking into account today's events in Donbas and systemic crisis in the national economy.

Describing the current state of human development in Ukraine, it should be noted that its positive performance achieved in the previous decade and to save them, and to increase in the future will be very difficult. The reason is a number of negative factors affecting that occur and progress in the current reality (Figure 2).

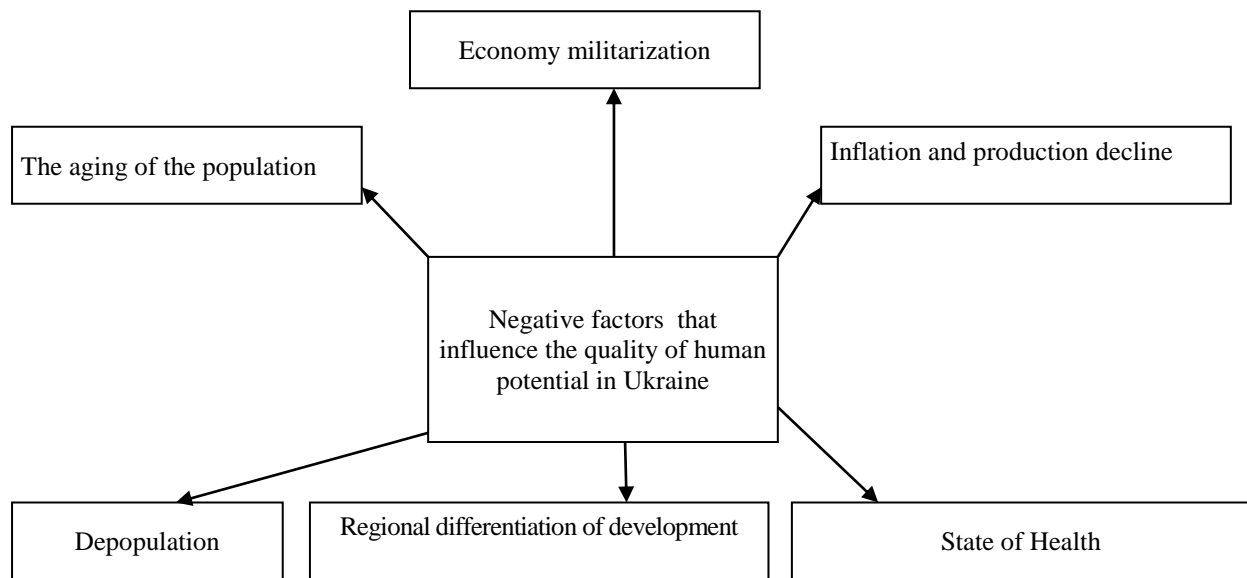

Figure 2. Factors of negative impact on human potential development in Ukraine

Thus, defense spending has exceeded 5% of GDP and is constantly increasing. Although the defense industry creates new jobs, strictly speaking, its products can not be attributed to the accumulation fund, not for consumption.

The country is characterized by systemic economic crisis with inflation at 50% level and composition of production - 15% (5% in September). Depreciation of the national currency reduces income, its purchasing power and as a result, suppresses production and demand. According to preliminary data, within 9 months of this year, real incomes declined by 30%.

A catastrophic thing for the country as a whole is depopulation. Over the past 10 years the population of Ukraine decreased by almost 4.5 million people; annual excess of deaths over births is 200-250 thousands. Analysts believe that till 2026 Ukraine's population could decrease by another 5,8 million. The highest death rate is characteristic of Chernihiv region (18,4%); the lowest - in Kyiv (9,6%). Total loss of population since independence is 6,5 mln people.

Significant socio-demographic problem is not only decline in the population, but also the transformation of its structure. The overall demographic burden per 1,000 working age population decreased during the 2000-2014 from 790 to 540 of the employable people. Thus the number of children has declined sharply (from 415 - 220 people), and of retirement age - moderately increased (from 379 - 400 people) [3].

A significant influence on the formation and development of labor potential is physical, physiological and psychological workforce, which is one of the decisive moments in achieving high productivity. During 2005-2014 the incidence of working age population grew by class of respiratory diseases by 9%, leather (by 1,8%), poisoning and consequences of external factors on 2,3%. In regional terms, the lowest prevalence of diseases of the working population observed in the Zaporozhye region, and the highest - in Vinnytsia, Dnipropetrovsk and Kiev.

Part of healthy people in the country and its regions is constantly decreasing. If at the beginning of the 90's up to 60% of the population considered to be in this category, today this part is not more than 38%. Destructive for the human potential is growth of especially dangerous diseases: HIV infection rate increased in 73 times with AIDS - 128 times active tuberculosis - in 1,5 times. 2.7 million of invalids, almost 1,2 million of patients with various mental disorders, and 1 million of patients with malignant neoplasms are added to this. In this regard, we emphasize that on health care in developed countries 8.7% of GDP is spent, while in Ukraine - 6%, which is about 2–2,5 times less.

Higher education demonstrates its degradation (tab.3). During the 2010-2015 period the number of universities in Ukraine decreased by 150 units; number of students – by 730 thousand; graduates – by 150 thousand. Number of employed graduates is on average 30%; in regional terms, the figure ranges from 21% in Ternopil – up to 43% in the Dnipropetrovsk region.

Table 3

Higher educational institutions of Ukraine

	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Number of institutions - total, units	813	805	785	767	664
including form of ownership					
state and municipal	637	633	619	609	520
private	176	172	166	158	144
	813	805	785	767	
Number of students - total, person	2 418 111	2 246 363	2 106 174	1 992 882	1 689 226
including branches					
Daytime	1 509 049	1 403 249	1 352 150	1 309 592	1 153 293
Evetime	8 887	7 665	6 586	5 555	4 797
Extramural	900 175	835 449	747 438	677 735	531 136
Accepted – total, people	506846 ¹	409541 ¹	427874 ¹	428356 ¹	361110 ¹
including by department					
Daytime	371 584	282 293	317 294	315 569	279 632
Evetime	1 602	1 274	1 091	876	804
Extramural	133 300	125 974	109 489	111 911	80 674
Grasuated, total	636291 ²	609033 ²	595251 ²	560381 ²	484482 ²
including the branches					
Daytime	346 345	336 900	330 716	321 807	293 553
Evetime	2 906	2 912	2 675	2 324	1 695
Extramural	287 040	269 221	261 860	236 250	189 234
The number of students					
per 10,000 people	557	519	488	463	393

The concentration of universities (Table 4) is more typical for industrial regions: Dnipropetrovsk – 53, Donetsk – 73, Kharkov – 70, Kyiv – 133, while it is lowest in rural regions: Volyn – 13, Transcarpathia – 14, Rivne and Sumy – 15 [4].

The destruction of Ukraine's economy and its human potential is caused by uncontrolled migration. Since 1996, according to some estimates, more than 1,7 thousand candidates and 500 doctors of science has left to live and work abroad. According to Microsoft CEO Steve Ballmer among 90 thousand employees of his company 500 are employees of the Kiev Polytechnic

University, with 50 employees in Kiev, and the 450 in Silicon Valley, California. The annual outflow abroad of specialists in the field of computer technology is from 3 to 6 thousand people. Material costs of this each year are up to 90 mln hrn. About 50% of Ukrainian students and young people are also planning to go abroad, and this figure is increasing annually by 10%. Considering that according to different estimates from 6 – 9 mln. of active population works abroad, the situation is already migration level of national catastrophe.

Table 4

**Number of higher educational institutions of I-IV accreditation levels
(at the beginning of the academic year; units)**

Region	1995/96	2000/01	2005/06	2009/10	2010/11	2011/12	2012/2013	2013/2014
Ukraine	1037	979	951	861	854	846	823	803
Autonomous Republic of Crimea	44	40	35	32	32	31	28	26
Other regions								
Vinnitsa	34	31	25	22	22	22	22	22
Volyn	17	18	18	15	15	15	15	13
Dnipropetrovsk	91	63	57	59	56	56	54	53
Donetsk	103	94	90	84	82	80	77	73
Zhytomyr	27	25	25	22	22	22	22	20
Transcarpathia	17	19	19	17	17	16	16	14
Zaporizhia	41	35	35	29	27	26	27	27
Ivano-Frankivsk	23	31	31	27	28	27	23	22
Kiev	18	21	25	24	24	25	24	23
Kirovograd	25	24	23	22	21	19	17	17
Lugansk	50	37	42	38	38	35	34	34
Lviv	59	57	61	49	46	44	44	44
Mykolaiv	19	20	17	16	16	15	17	17
Odesa	55	52	45	41	42	45	41	41
Poltava	33	32	26	23	23	23	21	21
Rivne	20	16	17	17	17	17	17	15
Sumi	31	27	17	15	15	15	15	15
Ternopil	22	22	23	19	18	20	20	20
Kharkiv	86	75	75	70	70	70	70	70
Herson	26	24	21	21	21	19	18	18
Khmelnysk	25	25	25	20	20	20	21	20
Cherkasy	27	27	27	18	18	19	19	19
Chernivtsi	20	20	20	17	17	17	17	17
Chernihiv	26	24	26	22	22	21	19	19
Cities								
Kiev	93	112	116	113	116	117	115	113
Sevastopol	5	8	10	9	9	10	10	10

Regions differ in the number of those who works abroad: in the western regions the percentage is 36,6% (every third family); in central and east - 26% and 21% (respectively); southern regions - about 15%.

Human development in Ukraine is also characterized by significant regional differentiation. The fact is that a significant proportion of regions is in the depressive state. This, in turn, manifests itself in terms of development of some and the stagnation of other regions. In particular, half of the value added gross is generated in 5 regions (Kyiv, Kharkiv, Dnipropetrovsk, Zaporizhia, Odessa). The calculation of GDP per native difference in these areas, in comparing with Transcarpathia, Ternopil, Volyn regions is 2 times.

It is important to note bundles on of regions for a nominal charge of staff members (Table 5). With an average salary in Ukraine of 3480 hrn. for 2014 exceeding its level is also typical for the industrial regions of Dnipropetrovsk (3641), Zaporizhzhya (3432), in Kiev (5376), at the same time in Chernivtsi region, it is 2578 hrn., Chernihiv – 2690, Ternopil – 2527 [5].

According to investments: 22% go to Kiev, 10% to Dnipropetrovsk, and less than 1% of total country in other regions such as Vinnytsia, Volyn, Zhytomyr, Rivne, Ternopil [6].

Hence, the unevenness of local budget funds and opportunities. The ratio between the largest expenditure on education in Kyiv, Poltava and Dnipropetrovsk regions and the least (Sumy, Vinnytsia) is 2 times; on healthcare between similar groups of regions – almost 3 times.

Attempts by the government of "leveling" the quality of life of poor regions by the share of "rich" virtually has changed nothing. Obviously for such regions as Volyn, Chernivtsi, Chernihiv, Ivano-Frankivsk, Rivne, Transcarpathia the separate programs of partial development with separate financial support from the state should be developed.

At time when the state can not fully ensure the implementation of the scientific potential, the center of gravity is moved to the regional level, where there are possibilities of practical projects combining science and industry. In this dimension the example should be given to the Ukrainian scientific-educational-industrial consortium that unied the efforts of scientists of the Institute of bioenergy crops and sugar beet NAAS of Ukraine with 7 scientific research stations placed on terrotory and Vinnytsia National Agrarian University with 9 colleges that it includes (Figure 3).

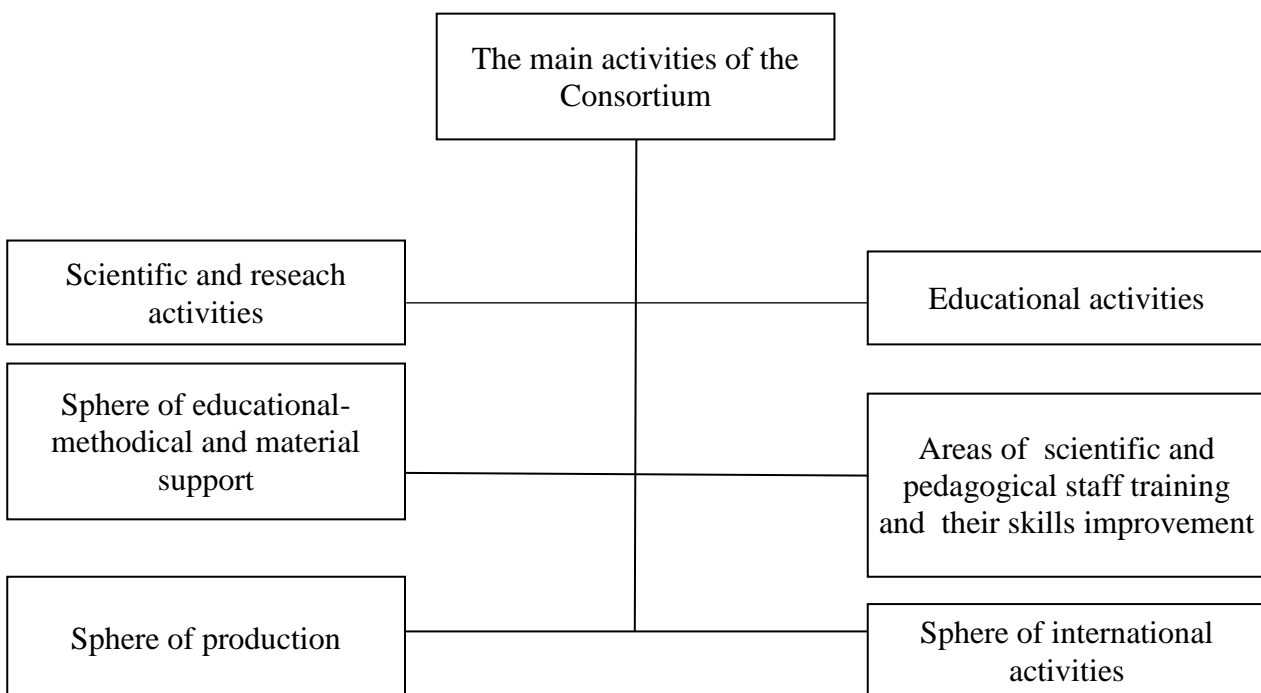

Figure 3. Structure of the Consortium activities

The main aim of the Consortium is: the coordination of its Founder in efficiency increase of fundamental and applied research in agriculture and the formation of modern system of training, retraining and advanced training of specialists with higher education through the integration and sharing of scientific, educational, innovation and technological potential groups of Founders. Activity Directions of the Consortium are: research and development activities, education, the scope of international cooperation, training of scientific and pedagogical staff, the scope of education and methodical activities, production activities. It should be emphasized that it is the first such project that implements a regional initiative of higher education in Ukraine.

Vinnitsia National Agrarian University within the framework of human development opportunities also conducts active international activity. Today cooperation agreements with 33 foreign universities are signed, among which should be mentioned treaties on international, scientific and creative cooperation with Slovakia, Poland, Estonia, Belarus, Republic of Tatarstan, the Netherlands, Germany, Albania, Kenya, the United States, the Great Britain, Canada, China, France, Romania, Russian Federation, Sweden (Figure 4).

In 2009-2013 Vinnitsia National Agrarian University took part in such perspective projects as: Association "Friendship without borders", Association "France-Ukraine Exchanges" (France), the project "Tempus Economis", InternshipDenmark (Denmark), Fulbright Scholarship Program Foundation (USA), teaching and pedagogical training of teachers in the United States, the program «LOGO» (Germany), the project "Agro-Impuls", "Economics, Social Policy and Citizenship of the European union - Experience of Visegrad and prospects for Ukraine "(Hungary, Czech Republic, Poland, Slovakia)," The issue of environmental safety and seek opportunities to protect natural sites in Poland, Sweden and Ukraine", Center of Environmental Education. HALINEN, the project is the study of modern agricultural technology and equipment on the basis of the German Agrarian Center, a project with the French company BENET International opportunities with growing oil and aromatic crops, project for scholarships named after Lane Kirkland for young leaders of higher education interested in the development of democracy, economy and civil society in their countries and the region.

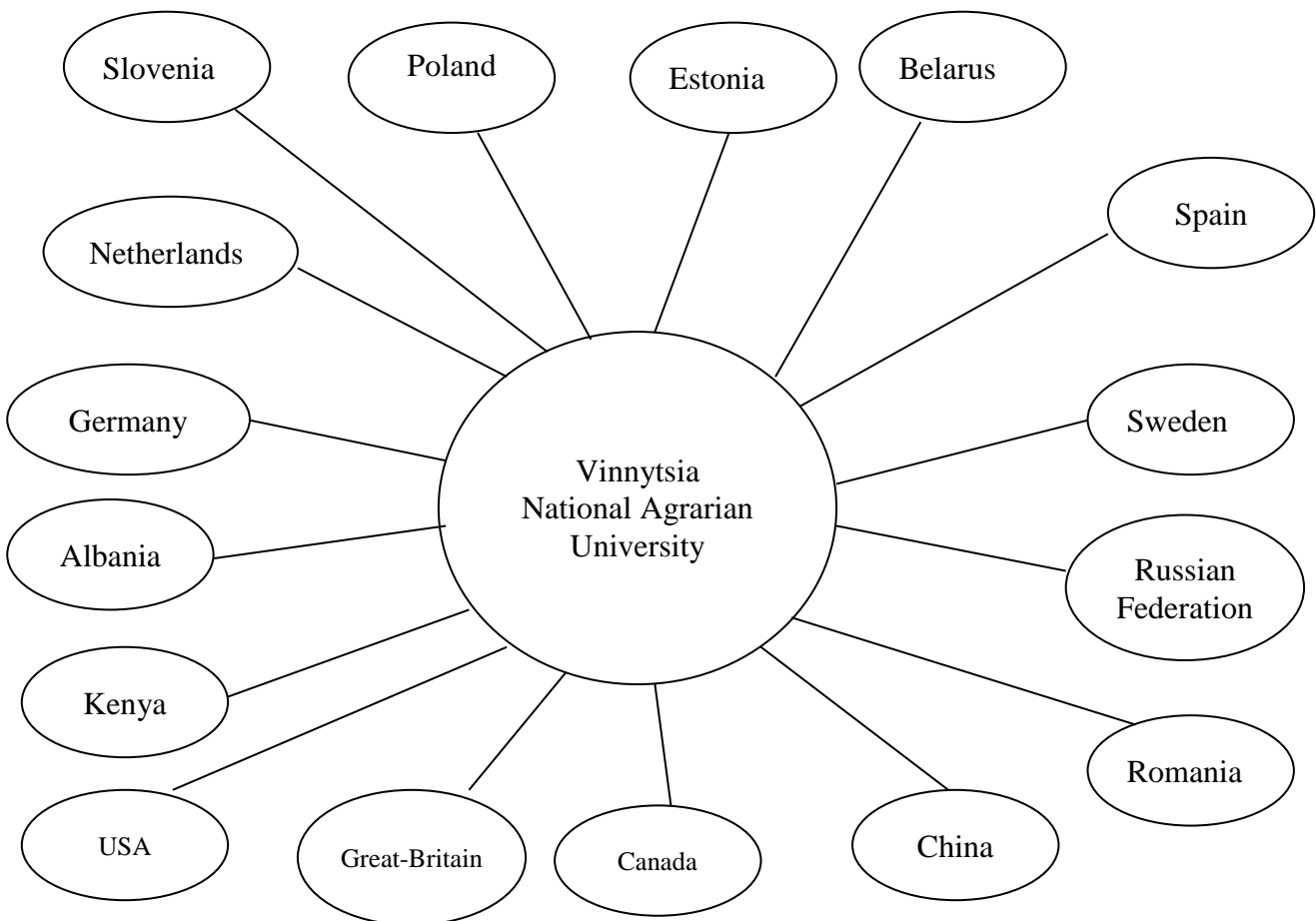

Figure 4. Directions international cooperation of VNAU

Our students also make a contribution to the development of international activity. They make their contribution by implementing an internship abroad in Western Europe, America, Australia, Canada and New Zealand. From 2000 to 2015 more than 2,500 students of VNAU have passed training and teaching and practical training abroad, upgrading their knowledge in agricultural business, international economics, ecology, agronomy, mechanization, engineering, management, technology, production and processing of livestock products.

An important step towards the international recognition of our university was the admission of Vinnytsia National Agrarian University to such well-known international organizations as the Association of Universities and the Black Sea region Visegrad University Association.

Conclusions. In summary, it should be noted that in Ukraine and its regions there is a powerful natural and human potential, the implementation of which is constrained by a number of objective and subjective reasons. In the first case, the systemic economic crisis, corruption and events in the East, need time to be solved. At the second place is lack of common vision of Ukrainian society development in the authority structures, which in turn, generates inefficiency of resource management, both in the center and on the local level. Solving these problems relates to the urgent issues of formation and development of the Ukrainian state in the future.

References

1. Ulyich L. M. Human capital of innovative activity: problems of training, attracting and retaining of talents [L. M. Ulyich // Regional Economics. – 2014. – №4. – P. 127–134.
2. Report on human development in Ukraine. Human Development and Ukraine's European choice. – Kyiv: UNDP, 2011. – 86 p.
3. Pokotylo B. Investing in human capital: problems and prospects [V. Pokotylo] // Actual problems of public administration. – 2012. – № 1 (41). P. 46-52.
4. Grishnova O.A. Human Development [navch.posib.] / O.A. Grishnova. – Kiev: KNEU, 2006. – 258 p.
5. Stefanyshyn O.V. Human potential of the Ukraine economy [monograph] / O.V. Stefanyshyn. – Lviv: VTSLNU by Franko, 2006. – 320 p.
6. Human development of Ukraine regions: analysis and forecast [kol.monohr.] // Ed. E.M. Libanova; NAS of Ukraine; Institute of Demographic and Social Studies. – Kiev, 2007. – 460.

АННОТАЦИЯ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНЫ И ЕЕ РЕГИОНОВ

КАЛЕТНИК Григорий Николаевич, доктор экономических наук, профессор, академик НААН, заведующий кафедрой административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет (г. Винница)

МАЗУР Анатолий Григорьевич, доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой аграрного менеджмента, Винницкий национальный аграрный университет (г. Винница)

Рассматриваются проблемные вопросы развития человеческого потенциала Украины как в целом, так и в региональном измерении. Отмечается, что на сегодня Украина еще имеет мощный научный потенциал, способный генерировать инновации в научной сфере и хозяйственной деятельности. Индекс человеческого развития в государстве относит ее к высокоразвитым странам мира, что подтверждается наличием всемирно известных научных школ и признанными позициями по отдельным направлениям исследовательских работ.

В то же время структурно-динамическая характеристика человеческого потенциала указывает на негативные тенденции его развития. В частности, страна находится в жестком экономическом кризисе с высоким уровнем инфляции и большим снижением производства. Катастрофическим явлением является прогрессирующая депопуляция населения и трансформация его структуры. Разрушение экономики Украины и ее человеческого потенциала вызывают неконтролируемые миграционные потоки и существенную региональную дифференциацию в доходах, инвестициях и заработной плате.

В таких условиях, когда государство пока не в состоянии поддерживать необходимое качество человеческого развития, решение проблемы перемещается на региональный уровень. В частности, Винницкий национальный аграрный университет демонстрирует единение науки и производства в форме консорциума и проводит активную международную деятельность через участие в проектах международного сотрудничества и организации стажировки студентов за рубежом.

Ключевые слова: человеческий потенциал, индексы человеческого развития, уровень жизни, образование, кризис, депопуляция, регионы, миграция, здравоохранение, заработная плата, международное сотрудничество.

Рис. 4. Лит. 6.

Інформація про авторів

КАЛЕТНИК Григорій Миколайович – доктор економічних наук, професор, академік НААН, завідувач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна,3, e-mail: rector@vsau.org).

МАЗУР Анатолій Григорович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри аграрного менеджменту, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна,3, e-mail: agment@vsau.vin.ua).

KALETNIK Grigoriy – doctor of Economics, Professor, Academician of NAAS, Head of Administrative Management and Alternative Energy Sources Department, Vinnytsia National Agrarian University, (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna str., e-mail: rector@vsau.org).

MAZUR Anatoliy – doctor of Economics, Professor, Head of Agricultural Management Department, Vinnytsia National Agrarian University, (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna str., e-mail: agment@vsau.vin.ua)

КАЛЕТНИК Григорій Николаевич – доктор экономических наук, профессор, академик НААН, заведующий кафедрой административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет, (21008, г. Винница, ул. Солнечная,3, e-mail: rector@vsau.org).

МАЗУР Анатолій Григорьевич – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой аграрного менеджмента, Винницкий национальный аграрный университет, (21008, г. Винница, ул. Солнечная,3, e-mail: agment@vsau.vin.ua).

Стаття надійшла до редакції 1 грудня 2015 року

УДК: 331.101.262

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ¹

Розглядаються проблемні питання розвитку людського потенціалу України як в цілому, так і в регіональному вимірі. Наголошується, що на сьогодні Україна ще має потужний науковий потенціал, спроможний генерувати інновації в науковій сфері і господарській діяльності. Індекс людського розвитку в державі відносить її до високорозвинених країн світу, що підтверджується наявністю всесвітньовідомих наукових шкіл та визнаними позиціями в окремих напрямках дослідницьких робіт.

У той же час структурно-динамічна характеристика людського потенціалу вказує на негативні тенденції його розвитку. Зокрема, країна знаходиться в жорсткій економічній кризі з високим рівнем інфляції та великим спадом виробництва. Катастрофічним явищем є прогресуюча депопуляція населення та трансформація його структури. Руїнацію економіки України та її людського потенціалу спричиняють неконтрольовані міграційні потоки та суттєва регіональна диференціація в доходах, інвестиціях і заробітній платі.

За умов, коли держава поки що неспроможна підтримувати необхідну якість людського розвитку, вирішення проблеми переміщується на регіональний рівень. Зокрема, Вінницький національний аграрний університет демонструє поєднання науки і виробництва у формі консорціуму та проводить активну міжнародну діяльність через участь в проектах міжнародного співробітництва і організацію стажування студентів за кордоном.

Ключові слова: людський потенціал, індекси людського розвитку, рівень життя, освіта, криза, депопуляція, регіони, міграція, охорона здоров'я, заробітна плата, міжнародне співробітництво.

Рис. 4. Літ. 6.

Постановка проблеми. Сучасний соціально-економічний розвиток держави та її регіонів визначається основним ресурсом суспільства – людським потенціалом, з його індивідуальними цінностями, знаннями, відповідною класифікацією та надбаннями, є основою забезпечення розширеного відтворення капіталу, розвитку сучасного ринку праці та важливою передумовою становлення постіндустріальної економіки. Гостра міжнародна конкуренція і глобалізація формують нову парадигму людського потенціалу, яка становить нові вимоги на ринку праці, вимагає у працівника високого професіоналізму, здатності самоудосконалюватися, творчо підходити до вирішення поставлених завдань та постійно вчитися і конкурувати в мінливих умовах ринкової економіки. Зазначене характеризується особливою актуальністю для суспільства, що і обумовлює тему даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Становлення теорії людського капіталу та концепції людського розвитку як її реалізації відбулося на основі наукових розробок Т. Шульца, Г. Беккера, Е. Денісона, А. Сена, Л. Хансена та інших зарубіжних вчених. Певний внесок у дослідження людського капіталу здійснили і відомі українські вчені, а саме: О. Амоша, Д. Богиня, В. Генець, О. Грішнова, Б. Данилишин, Е. Лібанова, В. Мандибура, С. Мочерний, А. Попритан, С. Стефанчишин, А. Чухно та ряд інших. Поряд з тим залишається багато невирішених питань, пов'язаних з окремими аспектами даної проблематики, зокрема, визначення тенденцій та перспектив розвитку людського потенціалу з урахуванням сукупності негативних чинників трансформації українського суспільства.

¹ Г.М. КАЛЕТНИК, А.Г. МАЗУР – версія статті українською мовою

Метою даного дослідження є окреслення тенденцій розвитку людського потенціалу в Україні та її регіонів та визначення передумов для його збереження і примноження в перспективі.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах стабільність та розвиток економіки України залежить від рівня людського капіталу та інвестицій в нього. Саме людина з відповідною освітою, кваліфікаційним рівнем, навичками та досвідом забезпечує необхідні ринкові зміни в країні. Основою сталого економічного розвитку України стають інвестиції в освіту, науку, охорону здоров'я, тобто у ті пріоритетні сфери життєдіяльності, де формується людський капітал. Слід підкреслити, що динаміка витрат бюджету України за цими напрямками носить в цілому позитивний характер.

Як свідчать наведені дані, за період з 2009 року видатки бюджету на охорону здоров'я збільшилися у 8,2 рази, духовний та фізичний розвиток – 4,7 рази, освіту – 4,6 рази. Правда, ці витрати носять високу інфляційну складову.

На сьогодні Україна ще має потужний науковий потенціал, всесвітньовідомі наукові школи та визнані позиції в окремих поточних науках: теоретичної фізики, хімії, матеріалознавства, аерокосмічних технологій, технології зварювання, біотехнологій, розробці новітніх лікарських засобів та інших. Дослідження і розробки вітчизняних науковців мають попит в інших країнах, про що свідчать щорічні іноземні капіталовкладення, які складають п'яту частину від їх загального обсягу.

Ефективність функціонування сектору генерації знань визначається якістю його функціонування. Із загальної кількості наукових робіт за період 2000-2014 рр. 11,8% було спрямовано на створення нових видів виробів, з яких 36,8% становили нові види техніки; 10,5% - на створення нових технологій, з яких 44,8% були ресурсозберігаючими; 2,5% - на створення нових видів матеріалів; 1,6% - нових видів рослин, порід тварин, а також 15,8% - на створення нових методів дослідження [1].

У системі міжнародних координат за Індексом Людського розвитку (ІЛР), що дорівнює 0,734, Україна перебуває на 83 позиції із 184-ми країн, що відносить її до високорозвинених держав [2].

Індекс рівня освіти населення України становить 99%, що аналогічний середньому індексу країн Східної Європи. Потенціал вищої освіти, покликаний збагачувати людський розвиток, складає 350 ВНЗ III-IV рівня акредитації і 550 I-II рівнів, які для потреб національної економіки здійснюють підготовку фахівців із 76-ти напрямів і 580 спеціальностей.

Картограма індексу людського розвитку в розрізі регіонів України (рис.1) показує, що він суттєво різниться: від найвищого його значення у Харківській і Чернівецькій областях; середнього у Львівській, Закарпатській, Житомирській, Одеській областях, до низького – у Волинській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій, Вінницькій, Чернігівській, Миколаївській. Така диференціація зумовлена в першу чергу рівнем економічного розвитку регіонів та наявною освітньою інфраструктурою.

Про рівень життя населення свідчать опубліковані у вересні 2010 р. Ірландським журналом «International Living» відповідні рейтинги. Так, за індексом якості життя Україна набрала 62 бали із 100 можливих і посіла 69 місце серед 194 країн світу. У новому аналогічному рейтингу за 2012 рік Україна набрала 60 балів і посіла 73 місце, спустившись ще на 5 балів. Є підстави стверджувати, що ця негативна тенденція буде проявлятися і надалі, враховуючи сьогоднішні події на Донбасі та системну кризу в національній економіці.

Характеризуючи сучасний стан людського розвитку в Україні, слід зазначити, що позитивні його показники були досягнуті в попередні десятиріччя і зберегти їх, а тим більше примножити у перспективі буде дуже нелегко. Причиною тому слугують ряд чинників негативного впливу, що мають місце і прогресують в нинішніх реаліях.

Так, витрати на оборону вже перевищили у 5% ВВП і постійно збільшуються. І хоча оборона промисловості створює нові робочі місця, суворо кажучи, її продукція не може бути віднесена ні до фонду накопичення, ні до споживання.

Країна характеризується системною економічною кризою з інфляцією у 50% та рівнем складу виробництва – до 15% (у вересні 5 %). Обезцінення національної валюти знижує доходи населення, його купівельну спроможність і, як результат, пригнічує виробництво і попит. За попередніми даними, тільки за 9 місяців поточного року реальні доходи населення зменшились на 30%.

Катастрофічним явищем для країни у цілому є депопуляція населення. За останні 10 років чисельність населення України зменшилась майже на 4,5 млн. чоловік; щорічне перевищення смертності над народжуваністю складає 200-250 тис. аналітики вважають, що до 2026 року населення України може зменшитись ще на 5-8 млн. Найвищий рівень смертності характерний для Чернігівської області (18,4%); найнижчий – у м. Києві (9,6%). Загальна втрата населення за роки незалежності складає 6,5 млн. осіб.

Гострою соціально-демографічною проблемою залишається не стільки зменшення чисельності населення, скільки трансформація його структури. Загальне демографічне навантаження у розрахунку на 1000 осіб населення працездатного віку зменшилось протягом 2000-2014 рр. з 790 до 540 працездатних осіб. При цьому чисельність дітей різко скоротилася (з 415 – до 220 осіб), а осіб пенсійного віку – помірно зросла (з 379 – до 400 осіб) [3].

Значний вплив на формування й розвиток трудового потенціалу країни має фізичний, фізіологічний та психологічний стан робочої сили, що є одним із вирішальних моментів у досягненні високої продуктивності праці. За 2005-2014 рр. захворюваність населення працездатного віку зросла за класами хвороб органів дихання на 9%, шкіри (на 1,8%), отруєння і наслідків зовнішніх чинників на 2,3%. У регіональному вимірі найнижчий показник поширення хвороб працездатного населення відмічається у Запорізькій області, а найвищий – у Вінницькій, Дніпропетровській областях та м. Києві.

У країні та її регіонах постійно скорочується частина здорових людей. Якщо на початок 90-х рр. до цієї категорії зараховували до 60% населення, то на сьогодні ця частина складає не більше 38%. При цьому руйнівним для відтворення людського потенціалу є зростання особливо небезпечних захворювань: кількість ВІЛ-інфікованих зросла у 73 рази, хворих на СНІД – у 128 раз, активний туберкульоз – у 1,5 рази. До цього слід додати 2,7 млн. інвалідів, майже 1,2 млн. хворих на різні психічні розлади, а також 1 млн. хворих на злоякісні новоутворення. У цьому зв'язку, підкреслимо, що на охорону здоров'я в економічно розвинених країнах витрачається 7-8 % ВВП, в той же час як в Україні – 6%, що приблизно в 2-2,5 рази менше.

Демонструє свою деградацію і вища освіта. За період з 2010-2015 рр. кількість ВНЗ в Україні зменшилась на 150 одиниць; чисельність студентів – на 730 тис. осіб; випуск спеціалістів – на 150 тис. Кількість працевлаштованих випускників ВНЗ складає в середньому 30% від випуску; у регіональному розрізі цей показник коливається від 21% у Тернопільській – до 43 % у Дніпропетровській області.

Концентрація ВУЗів більше характерна для промислових регіонів: Дніпропетровський – 53, Донецький – 73, Харківський – 70, м. Київ – 133, у той же час вона найменша у сільських регіонах: Волинському – 13, Закарпатському – 14, Рівненському і Сумському – 15[4].

Руйнацію економіки України і її людського потенціалу спричиняють неконтрольовані міграційні процеси. З 1996 року, за окремими оцінками, для проживання і роботи за кордоном виїхало понад 1,7 тис. кандидатів і більше 500 докторів наук. За словами керівника компанії Microsoft Стіва Балмера, з 90 тис. працівників компанії 500 є працівниками Київської політехніки, при чому 50 працівників у Києві, а 450 – у Каліфорнії, у Кремнієвій долині. Зазначимо, що щорічний відтік за кордон тільки фахівців у галузі комп'ютерних технологій становить від 3 до 6 тис. осіб, а матеріальні витрати від цього щороку складають до 90 млн. грн. Близько 50% українських студентів і молоді також

планують виїхати за кордон, причому цей показник щорічно збільшується на 10%. Якщо до цього додати, що за різними оцінками від 6 – до 9 млн. осіб активного населення працює за кордоном, то ситуація з міграцією становить вже рівень національної катастрофи.

Регіони розрізняються за чисельністю тих, хто є заробітчанами за кордоном: у західних областях їх 36,6% (кожна третя родина); в центральних і східних – 26% і 21% (відповідно); у південних областях – близько 15%.

Людський розвиток в Україні характеризується також значною регіональною диференціацією. Справа у тому, що значна частина регіонів знаходиться у депресивному стані. Це, у свою чергу, проявляється у показниках розвитку одних із них і стагнації інших. Зокрема, половина валової доданої вартості створюється у 5-ти областях (Київській, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Одеській); у розрахунку ВВП на одного жителя різниця в цих областях, наприклад, з Закарпатською, Тернопільською, Волинською складає 2 рази.

Має місце розшарування регіонів за номінальною платою штатних працівників (табл.5). При середній заробітній платі у цілому в Україні за 2014 рік у 3480 грн. перевищення її рівня характерно також для промислових регіонів: Дніпропетровський (3641), Запорізький (3432), у м.Києві(5376), у той же час у Чернівецькій області вона складає 2578 грн., Чернігівській – 2690, Тернопільській – 2527 [5].

По інвестиціях: 22% припадає на м.Київ, 10% - Дніпропетровську області, а в інших регіонах, таких, як Вінницький, Волинський, Житомирський, Рівненський, Тернопільський – не перевищує 1% від загального обсягу по країні [6].

Звідси нерівномірність місцевих бюджетних коштів і можливостей. Так, співвідношення між найбільшими витратами на освіту у м. Київ, Полтавській, Дніпропетровській області та найменшими (Сумській, Вінницькій областях) становить 2 рази; на охорону здоров'я між аналогічними групами регіонів – майже 3 рази.

Спроби уряду «вирівнювання» якості життя бідних регіонів за рахунок «багатих» практично нічого не змінюють. Очевидно, для таких регіонів, як Волинський, Чернівецький, Чернігівський, Івано-Франківський, Рівненський, Закарпатський повинні бути розроблені окремі програми упередженого розвитку з окремою фінансовою підтримкою держави.

В умовах, коли держава неспроможна в повній мірі забезпечити реалізацію наукового потенціалу, центр ваги переноситься на регіональний рівень, де виникають можливості здійснення проектів практичного поєднання науки і виробництва. У цьому плані слід навести приклад створення Всеукраїнського науково-навчально-виробничого консорціуму, який об'єднав зусилля науковців Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН України з 7 територіально розміщеними науково дослідними станціями і Вінницького національного аграрного університету з 9 коледжами, що до нього входять.

Головною метою Консорціуму є: координація діяльності його Засновників з підвищення ефективності проведення фундаментальних і прикладних досліджень у сфері АПК та формування сучасної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з вищою освітою на основі інтеграції та спільного використання наукового, навчального, інноваційного та технологічного потенціалу колективів Засновників. Напрями діяльності Консорціуму є наступні: це науково-дослідна діяльність, освітня, сфера міжнародної взаємодії, підготовка науково-педагогічних кадрів, сфера навчально-методичного забезпечення, виробнича діяльність. Слід підкреслити, що на теренах України це - перший такий організаційний проект, що реалізує регіональну ініціативу вищого навчального закладу.

Вінницький національний аграрний університет в рамках реалізації можливостей людського розвитку проводить також активну міжнародну діяльність. На сьогодні підписані угоди про співпрацю з 33 іноземними навчальними закладами, серед яких слід зазначити договори про міжнародне, наукове і творче співробітництво з Словачею, Польщею, Естонією, Білорусією, Республікою Татарстан, Нідерландами, Німеччиною, Албанією, Кенією, США, Великобританією, Канадою, Китаєм, Францією, Румунією, Російською Федерацією, Швецією.

В 2009-2013 рр. Вінницький національний аграрний університет брав участь у таких перспективних проєктах як: асоціація «Дружба без кордонів», асоціація «Франція-Україна обміни» (Франція), проєкт «Tempus Econommis», InternshipDenmark (Данія), стипендіальна програма фонду ім. Фулбрайта (США), навчально-педагогічне стажування викладачів в університетах США, програма «LOGO» (Німеччина), проєкт «Агро-Імпульс», «Економіка, Соціальна політика та Громадянство в Європейському Об'єднанні - Досвід країн Вишеградської четвірки та перспективи для України» (Угорщина, Чехія, Польща, Словачія), «Питання екологічної безпеки та пошук можливостей захисту природних об'єктів у Польщі, Швеції та Україні», Центр екологічної освіти м. Халін, проєкт вивчення сучасних сільськогосподарських технологій та обладнання на базі Німецького Аграрного Центру, проєкт з французькою компанією BENET International з можливості вирощування олійних та ароматичних культур, проєкт на отримання стипендій ім. Лейна Кірккланда для молодих лідерів з вищою освітою, зацікавлених у розвитку демократії, економіки і громадянського суспільства у своїх країнах та в регіоні.

Свій вклад в розвиток міжнародної діяльності вносить і наше студентство. Здійснюються ці завдання за рахунок реалізації проходження практики за кордоном в країнах Західної Європи, Америки, Австралії, Канади та Нової Зеландії. З 2000 по 2015 рік понад 2500 студентів ВНАУ пройшли стажування та навчально-виробничу практику за кордоном, вдосконаливши знання з аграрного бізнесу, міжнародної економіки, екології, агрономії, механізації, машинобудування, менеджменту, технології виробництва та переробки продукції тваринництва.

Важливим кроком до міжнародного визнання нашого університету на теренах світової аграрної освіти стало прийняття ВНАУ до таких відомих міжнародних організацій як Асоціація університетів Чорноморського регіону та Вишеградська Асоціація Університетів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищевикладене, слід зауважити, що в Україні та її регіонах є потужний природний і людський потенціал, реалізація якого стримується рядом об'єктивних і суб'єктивних причин. У першому випадку, це системна економічна криза, корупція та події на Сході, що потребують часу на вирішення. У другому – відсутність у владних структур єдиного бачення розвитку українського суспільства, що в свою чергу, породжує неефективність управління ресурсами, як в центрі, так і на місцях. Вирішення цих проблем відноситься до нагальних питань становлення і розвитку української держави на перспективу.

Список використаних джерел

1. Ульїч Л.М. Людський капітал інноваційної діяльності: проблеми підготовки, залучення і утримання талантів [Л.М. Ульїч // Регіональна економіка. – 2014. – №4. – С. 127-134.
2. Звіт з людського розвитку розвитку в Україні. Людський розвиток і європейський вибір України. – К.: ПРООН, 2011. – 86 с.
3. Покотило В. Інвестування в людський капітал: проблеми і перспективи [В. Покотило] // Актуальні проблеми державного управління. – 2012. - № 1 (41) с. 46-52.
4. Грішнова О.А. Людський розвиток [навч.посіб.] / О.А. Грішнова. – К.: КНЕУ, 2006. – 258 с.
5. Стефанишин О.В. Людський потенціал економіки України [монографія] / О.В. Стефанишин. – Л.: ВЦІНУ ім. І.Франка, 2006. – 320с.
6. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз: [кол.моногр.] // За ред. Е.М. Лібанової; НАН України; Ін-т демогр. та соц. дослідж. – К.: 2007 – 460 с.

